

ПОЛІПШЕННЯ КОЛЕКЦІЙНОГО ФОНДУ *ASIMINA TRILOBA* (L.) DUNAL В УМОВАХ ХОРОЛЬСЬКОГО БОТАНІЧНОГО САДУ

¹Красовський В.В., директор, к.б.н., старший науковий співробітник

¹Черняк Т.В., завідувач сектору дендрології, розмноження рослин та еколого-освітньої діяльності

²Гапон Ю.В., кандидат біологічних наук, викладач

³Шкура Т.В., доцент кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології, к.б.н., доцент

¹Хорольський ботанічний сад

²Державний навчальний заклад «Полтавське вище міжрегіональне професійне училище»

³Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Asimina triloba (L.) Dunal – субтропічна листопадна рослина родини *Annonaceae*. Культивують заради їстівних плодів. Основний напрям використання – вживання свіжих ягід, що мають високу поживну цінність [7]. Використовують також як лікарську рослину [3]. У Хорольському ботанічному саду *A. triloba* досліджується з 2008 року [1, 2, 4 – 6]. Висів насіння вільного запилення проводили на початковому етапі робіт з інтродукції виду. Завдяки цьому методу та творчому відбору отримано 6 селекційних форм: Бананова, Присадибна, Ласунка, Хорольська, Фуршетна, Цукеркова (рис. 1), плоди їх відрізняються високими смаковими якостями, хоча і мають такі недоліки як досить крупне насіння у плодах.

Рис. 1. Плоди селекційних форм *A. triloba* (1 – Бананова, 2 – Присадибна, 3 – Ласунка, 4 – Хорольська, 5 – Фуршетна, 6 – Цукеркова). м. Хорол, 2018 р., 11.10.2019 р.

Створення місцевих сортів *A. triloba* для отримання врожаю потребує багаторічного циклу життя дерев, на що потрібно кілька десятків років, адже створення сорту передбачає вибір відповідних батьківських форм, схрещування та відбір найбільш пристосованих до змінених умов середовища зразків, що поєднують у собі врожайність, розміри плодів, високі смакові якості та мінімальну кількість насіння невеликих розмірів.

Виходячи з того, що в Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні, станом на 17.03.2025 р. сорти *A. triloba* відсутні [8], для поліпшення колекційного фонду виду в умовах Хорольського ботанічного саду є доцільним залучати в дослідження іноземні сорти.

Так, у 2018 році придбано живці *A. triloba* сорту 'Пріма 1216'. Як підщепу використано місцеві сіянцеві форми.

За описом 'Пріма 1216' відносно новий самозапильний сорт. Дерево зростає до 5 метрів заввишки, з компактною овальною формою крони. Гілки міцні сірого кольору, листки великі, насиченого зеленого забарвлення. Квітує у другій-третьій декаді травня. Саджанці у плодоношення вступають на 3–4 рік після посадки. На одній плодоніжці формується від 2 до 6 плодів. Маса їх до 250–400 грам, подовжено-циліндричної форми, мають тонку оболонку і дуже ніжну м'якоть кремового забарвлення. М'якоть солодка і смачна, поєднує післясмак банана, ананаса, інших тропічних фруктів. Плоди досягають з другої декади вересня до першої декади жовтня. Свіжими їх можна зберігати до 10 днів у сухому темному приміщенні, досить тривалий період у морозильній камері замороженими. Оскільки цей сорт виведений в Італії, то його опис базується на даних, отриманих у регіоні його створення. Саджанець цього сорту створений в умовах Хорольського ботанічного саду в якійсь мірі відрізнятиметься від описаного сорту, адже властивості його залежать від нових кліматичних умов. На рис. 2 зображено плоди цього сорту, отримані в умовах Хорольського ботанічного саду.

Рис. 2. Плоди *A. triloba* сорту 'Пріма 1216'.
Хорольський ботанічний сад, 10.10.2022 р.

В табл. 1 наведено морфометричні показники плодів селекційних форм Хорольського ботанічного саду та районованого сорту 'Пріма 1216', у табл. 2 – морфометричні показники їх насіння, кількість насінин у плодах наведено у табл. 3.

Таблиця 1.

Морфометричні показники селекційних форм плодів Хорольського ботанічного саду та районованого сорту 'Пріма 1216' та їх маси

Генотип	Min - Max								
	Маса, г	М, ±	V, %	Довжина, мм	М, ±	V, %	Діаметр, мм	М, ±	V, %
<i>селекційна форма:</i>									
Присадибна	70,5–98,8	20,01	23,64	76–93	12,02	14,23	32–53	14,85	34,94
Бананова	100,5–134,4	23,97	20,41	95–114	13,44	12,86	35–57	15,56	33,82
Ласунка	80,7–112,9	22,77	23,52	77–96	13,44	15,53	32–61	20,51	44,10
Хорольська	71,0–92,3	15,06	18,45	81–104	16,26	17,58	33–57	16,97	37,71
Фуршетна	81,8–101,3	13,79	15,06	74–98	16,97	19,73	36–51	10,61	24,38
Цукеркова	68,4–89,2	14,71	18,66	72–91	13,44	16,48	30–59	20,51	46,08
<i>сорт:</i>									
'Пріма 1216'	147,0–195,7	34,44	20,10	91–104	9,19	9,43	61–68	4,95	7,67

Таблиця 2.

Морфометричні показники насіння

Генотип	Min – Max насіння											
	Маса, г	М, ±	V, %	Довжина, мм	М, ±	V, %	Ширина, мм	М, ±	V, %	Товщина, мм	М, ±	V, %
<i>селекційна форма:</i>												
Присадибна	0,83–0,90	0,05	6%	23–27	2,83	11%	11–15	2,83	22%	3–5	1,41	35%
Бананова	1,03–1,10	0,05	5%	24–30	4,24	16%	11–15	2,83	22%	3–5	1,41	35%
Ласунка	0,85–0,92	0,05	6%	21–26	3,54	15%	11–15	2,83	22%	3–5	1,41	35%
Хорольська	0,85–0,97	0,08	9%	20–27	4,95	21%	10–14	2,83	24%	3–7	2,83	57%
Фуршетна	1,40–1,47	0,05	3%	18–24	4,24	20%	10–14	2,83	24%	6–8	1,41	20%
Цукеркова	0,75–0,85	0,07	9%	19–25	4,24	19%	9–13	2,83	26%	3–5	1,41	35%
<i>сорт:</i>												
'Пріма 1216'	0,72–1,17	0,32	34%	19 – 23	2,83	13%	12–16	2,83	20%	6–7	0,71	11%

Таблиця 3.

Кількість насінин у плодах

Генотип	Кількість насінин у плоді ,		
	шт	М, ±	V, %

селекційна форма:			
Присадибна	11–13	1,41	12%
Бананова	14–16	1,41	9%
Ласунка	11–13	1,41	12%
Хорольська	11–13	1,41	12%
Фуршетна	5–6	0,71	13%
Цукеркова	11–13	1,41	12%
сорт:			
'Пріма 1216'	3 – 4	0,71	20%

Як видно з таблиць 1, 2, 3 районований у дослідження закордонний сорт 'Пріма 1216' має переваги у порівнянні з відібраними формами у Хорольському ботанічному саду в тому, що має невелику кількість насіння.

У 2024 р. шляхом ступеневої акліматизації до колекційного фонду Хорольського ботанічного саду залучено 6 нових сортів *A. triloba* закордонного походження (табл. 4), що поліпшить колекційний фонд *A. triloba* Хорольського ботанічного саду.

Таблиця 4.

**Характеристика сортів *A. triloba* закордонного походження
Залучених до Хорольського ботанічного саду**

Назва сорту	Походження	Термін досягання	Висота дерева, м	Вага плоду, г	Смак
Mango	Пн. Америка	Середній	3–5	250–300	М'який, ванільний
NC – 1	Канада	Середньо-ранній	4–5	180–500	Банан та манго. Післясмак дині
Overleese	Пн. Америка	Середньо-пізній	3–5	160–220 гірчить	Заварний крем. Насичений. Гіркий після смак
Sunflower	Пн. Америка	Середньо-пізній	4–6	150–300	Солодкий, м'який, банановий
Tallahachie	Пн. Америка	Середньо-пізній	4–5	250–300	Солодкий м'який смак із квітковими нотками
Tollgate	Пн. Америка	Середньо-пізній	4–5	280–400	Яскравий банановий присмак

Сорти залучено у вигляді здерев'янілих живців, підщепою є місцеві сіянці. Щеплення виконано способами поліпшеної копуліровки та в розсіп.

Список літературних джерел

1. Красовський В.В. Особливості пересадки насінневих саджанців азиміни трилопатевої (*Asimina triloba* L.) з відкритою кореневою системою. Досягнення та концептуальні напрями вирощування малопоширених плодово-ягідних культур та переробки їх сировини : матеріали Всеукр. наук.-дослід. конф. Київ. 2019. С. 18–20.
2. Красовський В.В. Спосіб пересадки саджанців азиміни трилопатевої (*Asimina triloba* L.) з відкритою кореневою системою. Патент України на корисну модель № 135813; заявл. 14.12.2018; опубл. 25.07.2019; Бюл. № 14.
3. Красовський В. В. Азиміна трилопатева (*Asimina triloba* (L.) Dunal) – нова лікарська рослина Лісостепу України. *Лікарські рослини : традиції та перспективи досліджень* : матеріали III Міжнар. наук. конф.(с. Березоточа, 14–15 липня 2016 р.) /ДСЛР ІАП НААН. Київ : ТОВ «ДІА», 2016. С. 57–58.
4. Красовський В. В. Проблеми та перспективи розвитку інтродукційних досліджень *A. triloba* (L.) Dunal у Хорольському ботанічному саду. *Заповідна справа у Степовій зоні України (до 90-річчя від створення Надморських заповідників)* : Праці Всеукр. наук.-практ. конф. (Урзуф, 14–15 березня 2017 р.). Київ, 2017. Вип. 2, Т. 2. С. 107–109.
5. Красовський В. В. Цвітіння та запилення азиміни трилопатевої (*Asimina triloba* (L.) Dunal) в Лісостепу України. *Екологічні науки*. Київ : ДЕА, 2018. № 1 (20). Т. 1. С. 100–103.
6. Красовський В. В., Черняк Т. В. Селекційний відбір *A. triloba* при інтродукції в Лісостеп України. Актуальні питання сучасної аграрної науки : матеріали VI Міжнар. наук.-практич. конф. присвяченої 175-річчю з дня заснування Уманського національного університету садівництва (м. Умань, 21 листопада 2019 р.). Умань, 2019. С. 135–136.
7. Грабовецька О. А. *Asimina triloba* (L.) Dunal, *Diospyros* L., *Ziziphus jujuba* Mill. – перспективні малопоширені плодові культури на півдні України. «Climate-smart agriculture: science and practice». Scientific Monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. С. 59-83. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-389-7-4>.
8. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні (17.03.2025). URL: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reyestr-sortiv-roslin> (дата звернення 20.03.2025 р.).